

Länstyrelserna

Samlad regional bedömning av miljömålet Frisk luft 2023

Information om dokumentet

Detta är en digitalt tillgänglighetsanpassad webbversion av samlad regional bedömning av miljömålet Frisk luft 2023 som är daterat den 27 mars 2024.

Den samlade bedömningen är gjord av Länstyrelsernas samverkansorgan RUS (Regional Utveckling och Samverkan i miljömålssystemet). Länens regionala uppföljning av miljömålen ligger till grund för den samlade bedömningen. Uppföljningen redovisas i sin helhet på RUS webbplats www.rus.se samt länkas från www.sverigemiljomal.se.

Sammanfattning

Elva län bedömer att målet inte är möjligt att nå till år 2030 och tio att målet är nära att nås. Elva län bedömer att trenden är positiv och tio att trenden är neutral. Preciseringarna för partiklar (PM₁₀), marknära ozon, ozonindex och kvävedioxid är svårast att klara. Generellt saknas data för att bedöma halter av butadien, formaldehyd och bens(a)pyren.

Flera län nämner åtgärder för hållbara transporter för att nå god luftkvalitet. För vedeldning lyfts behovet av nationella styrmedel och kampanjer om att elda rätt. Farhågor som lyfts för framtiden är trafikökning på väg, förtätning av städer, ökade luftutsläpp från biobränsleförbränning och att utbytet av äldre vedpannor går för långsamt. Flera län tar upp WHO:s nya strängare riktlinjer, kommande skärpningar av MKN-luft och att åtgärder för bra luftkvalitet nu är ännu viktigare än förut.

Åtgärdsarbete för miljökvalitetsmålet

Transporter och småskalig vedeldning beskrivs som de viktigaste källorna att åtgärda för att minska höga halter av luftföroreningar i Sveriges. Därtill anges att utsläpp från industri, energiproduktion, sjöfart och intransport av luftföroreningar från andra länder innebär

problem för luftkvaliteten i landet. I åtta län finns sammanlagt elva åtgärdsprogram för att klara miljö kvalitetsnormerna för kvävedioxid och/eller partiklar (PM₁₀)¹. Vidare har EU-kommissionen två överträdelseärenden gällande luftkvalitet på gång mot Sverige.

De många åtgärdsprogrammen för att klara de EU-gemensamma miljö kvalitetsnormerna för luft och de pågående överträdelseärendena som EU-kommissionen inlett speglar behovet av fler åtgärder för att nå det strängare målet om Frisk luft till 2030. Flera län påpekar att det också behövs nationella styrmedel för att klara målen för Frisk luft. Länen pekar på behovet av styrmedel som ökar utbytestakten av äldre vedpannor och nationella kampanjer för att elda rätt, styrmedel för ett miljöanpassat transportsystem samt för minskad dubbdäcksanvändning.

Bland de län elva län som anger att målet inte kommer att nås finns län med större städer och stor befolkning. Många av de åtgärder som tas upp för att förbättra luftkvaliteten och minska utsläppen av luftföroreningar är gemensamma för flera län. Några axplock från länens åtgärder ges nedan.

Tretton län beskriver åtgärder kopplade till hållbara transporter och hållbart resande med kollektivtrafik. Några län tar särskilt upp cykelåtgärder.

- Region Dalarnas trafikförsörjningsprogram för kollektivtrafiken² syftar till att bryta bilnormen, motverka bilberoendet och minska trängseln i tätorter. (Dalarna)
- Umeå kommun har några grundläggande riktlinjer inom översiktsplaneringen: arbeta för goda förutsättningar för gång- och cykel inom fem kilometer från centrum, förtätad stadsutveckling längs kollektivtrafikstråk samt att bedriva ett hållbart transportsystem med bibehållen mobilitet. Förtätning pågår men fördröjs av att Västra länken ännu inte kan användas. (Västerbotten)
- Region Värmland har tagit fram en ny regional cykelplan. Planen pekar ut prioriterade stråk för att åstadkomma ökad och säker cykling i länet. (Värmland)

Tio län tar upp mätningar av luftkvalitet bland åtgärderna och de flesta berör även mätningar under beskrivningen av miljötillståndet.

¹ [Ta fram åtgärdsprogram \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se)

² Region Dalarna. 2023. Regionalt Trafikförsörjningsprogram Dalarna 2023-2032. [regionalt-trafikforsorjningsprogram-dalarna-2023-2032.pdf \(regiondalarna.se\)](https://regiondalarna.se/regionalt-trafikforsorjningsprogram-dalarna-2023-2032.pdf)

- På grund av neddragningar i miljöövervakningsbudgeten har det planerade delprogrammet inom programområdet för luft³ som syftade till att undersöka luftföroreningar i industritunga tätorter tills vidare upphävts. Delprogrammet skulle samfinansieras med Dalarnas Luftvårdsförbund. (Dalarna)
- Det har genomförts ett mindre mätprojekt för bens(a)pyren i ett villaområde med några äldre vedpannor. Syftet var att ta fram emissionsfaktorer som kan appliceras på fler platser i länet. (Västmanland)

Tio län tar upp åtgärder under rubriken Åtgärder inom näringslivet. Tre av länen uppmärksammar risken att omställningen till minskade utsläpp av växthusgaser kan leda till högre utsläpp av luftföroreningar.

- Förbättringar och konverteringar av förbränningsanläggningar från fossil olja till förmån för olika biooljor såsom till exempel becolja. Detta medför minskning av nettoutsläppen av koldioxid men medför ibland en liten ökning i utsläpp av svavel och partiklar. (Gävleborg)
- Södra Cell i Mönsterås har projektet Algoland tillsammans med Linnéuniversitetet för att rena rökgaser med alger. Mer biogasproduktion i länet är på gång. (Kalmar)

Nio län anger åtgärder som klimatklivet gjort möjliga, ofta nämns byggandet av fler publika laddstolpar men även elektrifiering av färjelinjer samt elanslutning för kryssningsfartyg i hamn.

- Laddbolaget har etablerat sju laddparker för tung trafik i länet. Totalt har bolaget fått 27 miljoner i stöd från Energimyndigheten och Naturvårdsverket för projektet. Att få till en infrastruktur för laddbara tunga fordon gör det möjligt att ersätta även tunga fossildrivna fordon till el, vilket minskar kväveoxidutsläppen. (Värmland)
- En färja som på uppdrag av Västtrafik går mellan Strömstad och Koster har elektrifierats och togs i drift 2022. Satsningen har delvis finansierats med hjälp av Klimatklivet. (Västra Götaland)

Åtta län tar upp åtgärder kopplade till vedeldning.

³ Regionalt miljöövervakningsprogram för Dalarna 2021–2026. Rapport 2020:13. https://www.lansstyrelsen.se/publikation?entry=W_2020_13&context=26

- Den kartläggning av småskalig vedeldning som utfördes under 2022 används inom Ragunda kommun för att öka medvetenheten om vikten av effektiva eldstäder. Information sker vid bygganmälan och via lokalblad. (Jämtland)
- Riktat utskick med information om vedeldning sändes till alla hushåll i Uppsala kommun med eldstad (ca 30 000st). (Uppsala)

Sju län lyfter sitt arbete med tillsyn och prövning av verksamheter bland sina åtgärder.

Fem län tar upp olika åtgärder för att förbättra luftkvaliteten i städer och tätorter, de gäller dammbining och minskad dubbdäcksanvändning.

- Under 2023 har informationskampanjer riktats mot parkeringsägare i närheten av testområdet. Kampanjen syftade till att minska användningen av kalkmaterial som halkbekämpningsmetod. Kalket är mjukare än granitgrus och tenderar därför sönderfalla snabbare och därmed ge upphov till högre partikelhalter i luft än alternativen. (Gotland)

Två län tar upp energieffektiviseringsåtgärder som sparar energi och ger bättre luftkvalitet.

- Genomförandet av regeringsuppdraget för kommuner och regioner gällande energibesparing har följts upp. Totalt minskade energianvändningen med i genomsnitt 5-15 procent genom beteendeförändringar och driftoptimering/justering. Arbetet pågår med att kartlägga fortsatt behov av stöd och att utforma ett strukturerat erfarenhetsutbyte. (Skåne)

Ett län har en åtgärd som kopplar till kulturmiljö. Föregående år fanns åtgärder i tre län.

- Informationskampanj om hur försurning och luftföroreningar påverkar kulturmiljöer såsom exempelvis byggnadsminnen och hållristningar. (Kalmar)

Tillståndet och miljöbedömning för miljökvalitetsmålet

Elva län bedömer att målet inte kommer nås. Tre av dem utgörs av storstadslänen, som också anger att utvecklingen för luftkvaliteten har en neutral trend. Tio län bedömer att målet är nära att nås, sex

av dessa anger en positiv trend, d.v.s har samma bedömning som den nationella. Inget län anger en negativ trend.

Bilden är den samma som föregående år med ett undantag, Västerbotten har gått från ingen trend till att ange en positiv trend. Generellt är bedömningarna något mer negativa i sydvästra Sverige samt i storstadsregionerna. Preciseringarna för partiklar (PM₁₀), marknära ozon, ozonindex och kvävedioxid är svårast att klara. Generellt saknas data för att bedöma halter av butadien, formaldehyd och bens(a)pyren.

Sverige är glest befolkat och i stora delar över Sveriges yta klaras samtliga preciseringar för Frisk luft med undantag av marknära ozon och ozonindex som ofta överskrids på landsbygden. I sydöstra Sverige är de regionala bakgrundshalterna av partiklar (PM_{2,5}) i nivå med, eller högre än, preciseringen för dygnsvärdet. I nästan alla län förekommer halter av framför allt partiklar (PM₁₀), men även kvävedioxid (NO₂), som är högre än preciseringarna i tätorter eller på enstaka trafikerade gator. Flertalet län beskriver risken för halter över preciseringarna för bens(a)pyren och partiklar (PM_{2,5}) i områden med mycket vedeldning. I stor utsträckning saknas mätdata för att identifiera de områden där de vedrelaterade halterna är som högst. I stort sett saknas helt mätdata för att bedöma halterna av butadien och formaldehyd i Sverige.

Flera län tar upp farhågor inför framtiden och några återkommande anledningar till att Frisk luft inte bedöms kunna uppnås till 2030 redovisas nedan.

- Prognosticerade trafikökningar på väg samt att tunga hybridbilar och elbilar kan komma att förvärra situationen för partiklar.
- Vedeldning i bostäder kan komma att öka på grund av ökande energipriser. Utbytet till miljövänligare eldstäder och pannor går långsamt.
- En ökning av befolkningen i större tätorter tillsammans med förtätningen av tätorterna riskerar att äventyra möjligheten att minska halterna av kväveoxider och partiklar. Till detta bidrar även trafikbullerförordningens sänkta riktvärden som möjliggör byggandet av bostäder i trafikintensiva områden med sämre luftkvalitet.

Sju län tar särskilt upp WHO:s nya strängare riktlinjer för luftkvalitet, som ju rekommenderar betydligt lägre nivåerna för kvävedioxid och partiklar än preciseringarna för Frisk luft.

Dalarna påpekar bland annat att "Åtgärdsarbetet sker främst genom samhällsplanering av tätorter och infrastruktur. För att uppfylla miljömålet Frisk luft behövs snabbare och kraftfullare åtgärder, vilket WHO⁴ belyst med sänkta riktlinjer för luftföroreningar under hösten 2021.^{5,6}"

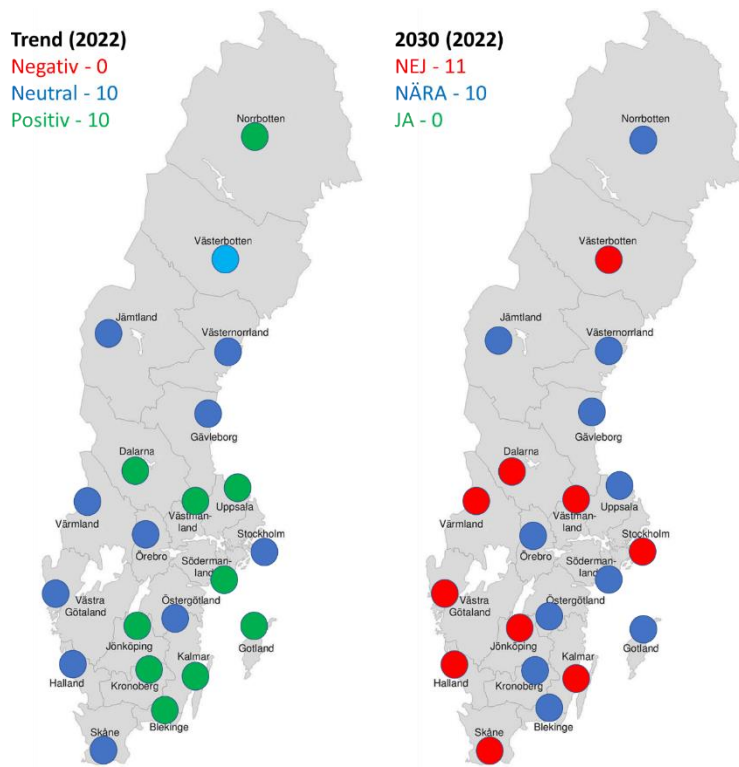
Jönköping skriver vidare att "Världshälsoorganisationen, WHO, skärpte för ett par år sedan sina rekommendationer, på grund av ny forskning, och är nu mer stränga än miljömålets precisering. Över hälften av länets kommuner beräknas ha för höga halter av kvävedioxid enligt rekommendationerna. Luften i länet kan därför inte anses vara så ren att människors hälsa inte skadas."

Västra Götaland lyfter "De nya riktvärdena för luftkvalitet som Världshälsoorganisationen publicerade 2021 betyder att god luftkvalitet är ännu viktigare än förut. Riktlinjerna innebär att flera preciseringar för Frisk luft behöver halveras för att ligga på en nivå där människors hälsa inte skadas. EU kommer att skärpa gränsvärdena för luftkvalitet vilket innebär att de juridiska kraven på luftkvalitet (MKN) kommer att bli större även i Sverige."

⁴ World Health Organization, Världshälsoorganisationen

⁵ <https://www.who.int/news/item/22-09-2021-new-who-global-air-quality-guidelines-aim-to-save-millions-of-lives-from-air-pollution>

⁶ <https://www.naturvardsverket.se/om-oss/aktuellt/nyheter-och-pessmeddelanden/nya-riktlinjer-fran-who-starker-halsoargumentet-for-luft--och-klimatgarder/>

Figur 1 Länens bedömning av möjligheten att nå miljö kvalitetsmålet till 2030 är den samma som år 2022 som visas ovan. I bedömningen av trenden för utvecklingen av luftkvaliteten är den enda skillnaden mot kartan från 2022 ovan är att Västerbotten har bedömt att trenden är positiv 2023 istället för oklar.